

Nr 89.

Av herr **Velander m. fl.**, om tillsättande av en kommission för det norrländska näringslivets förkovran.

Vid 1938 års riksdag väcktes av högerpartiet ett antal motioner med förslag om åtgärder till förbättrande av jordbruket i Norrland.

Utgångspunkten för dessa motioner var att norrlandsbefolkningen i stor utsträckning ställts utanför den då inträdda konjunkturförbättringen, varigenom den i förhållande till rikets övriga innebyggare kommit i ett sämre läge än tidigare. Det ansågs, att statsmakterna borde rätta till denna orättvisa och så långt sig göra lät utjämna skillnaden i levnadsvillkor mellan Norrland och övriga landsdelar.

Den omfattande och allsidiga hjälp till Norrland, som motionärerna påyrkade, motiverades emellertid ej blott av Norrlands speciella förhållanden. Den betecknades också som ett slags clearing av den stora del av nationalinkomsten, som hänför sig till den norrländska exportindustrien, mellan det allmänna och den norrlandsbefolkning, som på grund av förhållandenas makt ej direkt kan profitera av Norrlands naturrikedomar utan får leva under torftiga levnadsbetingelser. Motionärerna ville kort sagt en större återbäring till Norrland av denna nationalinkomst, företrädesvis lämnad för produktiva ändamål och i form av hjälp till självhjälp.

De i motionerna framförda önskemålen blevo av riksdagen blott i ringa omfattning beaktade. I vid 1939 års lagtima riksdag väckta motioner yrkades därför på åtgärder, som kunde åtminstone provisoriskt och i någon mån främja det norrländska jordbrukets rationella utveckling. Huvudmotivet för dessa motioner var att söka göra det så bärigt, att flykten från jordbruket upphörde. Vad beträffar förhållandena i kustbandet och efter älvdalarna, påpekades att jordbruken där ofta äro för små. Den odlade arealen är för liten för att kunna föda så många kor, att produktionsmängden förslår för att tillföra jordbrukaren en inkomst tillräcklig för förräntning av i jordbruket nedlagt kapital och arbete. Här borde därför möjligheterna för en ökning av de självständiga jordbrukens areal övervägas. Vad åter beträffar den typ av jordbruk, där jorden brukas endast för att skaffa livsmedel för familjens behov, rådde ett annat förhållande. Dessa jordbruk betecknades som särskilt känsliga för en kris inom industrien, därför att familjernas väl och ve sammanhänger med kontantinkomster från arbetet i skogen eller vid någon industriell inrättning. För dessa jordbrukare var det då och är alljämt ett livsvillkor, att industrien har en jämn avsättning för sina produkter.

Fjölårets motionärer stannade vid en del till sin innebörd synnerligen begränsade förslag. De begärde stalsbidrag för inköp av konstgödsel. De

begärde ett rationellt ordnande av potatishandeln. De ville höja anslagen till skogsodling och avdikning. Riksdagen avvisade samtliga dessa yrkanden.

Norrlandsproblemet måste under alla omständigheter anses kvarstå. Med det europeiska krigets utbrott har det också i än mera accentuerad grad än förut blivit en del av det svenska rikets allmänna försörjningsproblem. Det påkallar inträngande uppmärksamhet såsom en av de springande punkterna i den stora frågan om vad som kan göras för att mildra verkningarna av en sannolikt försvårad export av de svenska skogsprodukterna. De gångna första krigsmånaderna ha visserligen i och för sig icke förvärrat läget för den norrländska industrien. Svårigheterna hittills äro måttliga och lokalt begränsade. Exporten har beträffande t. ex. pappersmassa kunnat upprätthållas i full utsträckning. Men framtiden ter sig synnerligen oviss, och på längre sikt kan en omläggning av det norrländska näringslivet förutses bliva nödvändig.

Hittillsvarande utredningar.

Vad som i Norrlandsfrågan åtgjorts i utredningsväg sedan den stora Norrlandskommitténs dagar för ett trettiotal år sedan har stannat vid sporadiska ansatser eller lokalt och beträffande ämnet strängt avgränsade undersökningar.

Att norrlänningarna själva icke varit överksamma säger sig självt. Ända sedan det förra världskriget har funnits en av de norrländska landstingen tillsatt kommitté med uppgift att utreda och klarlägga dels Norrlands naturliga tillgångar och möjligheter beträffande jordbruk, bergshantering och kraftresurser och dels dess behov av kommunikationer och andra i samband med ett raskt framåtskridande stående åtgärder. Det var år 1916, som landstingen i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län beslöto att genom utsedda representanter tillsammans med kommitterade från Västernorrlands läns landsting uppgöra plan och kostnadsförslag för utredningar härom. Kommittén ingav den 28 juli 1917 till de olika norrländska landstingen en framställning med detaljerad plan för en serie utredningar.

I framställningen anfördes att en statistisk utredning rörande Norrlands utveckling och dess betydelse för landet i övrigt måste vara grundläggande för hela planen. En dylik statistik skulle icke blott åskädliggöra utvecklingen, sådan den dittills gestaltat sig, utan också kunna giva värdefulla anvisningar för de åtgärder, som på det ena eller andra området behöfve vidtagas, för att Norrlands tillgångar och möjligheter måtte kunna rationellt tillvaratagas.

I september 1917 biföllo landstingen i Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län kommitténs framställning och anslogo erforderliga medel, varemot landstinget i Jämtlands län avskog den gjorda hemställan. Kommittén beslöt på hösten 1917 att fullfölja sitt arbete och uppdrog åt dåvarande byråchefen, nu generaldirektören Sam Larsson att utarbeta den statistiska redogörelsen. År 1923 förelåg den första och år 1928 den andra delen av utredningen. Den benämnes »Norrland i statistisk belysning».

Bakom kommittén stå numera endast Västerbottens och Norrbottens läns landsting. På grund av ekonomiska och andra omständigheter har kommittén iniberat ett förut planlagt publicerande av återstående delar av den s. k. Norrlandsstatistiken. Några anslag till kommittén hava sedan 1932

icke utgått. Ledamöter i kommittén av Västerbottens läns landsting valda för år 1939 tillsvidare äro landshövding G. Rosén, sekreteraren Adolf Granström samt landstingskamreraren Gust. Wigren. Av Norrbottens läns landsting valda för åren 1939 och 1940 äro konsulenten Alex V:son Österman, riksdagsmannen Ernst Hage och bergmästare C. I. Asplund.

Jämte denna s. k. Norrlandskommitté finnas f. n. industrikommittéer i Västerbottens och Norrbottens län. Västerbottens läns landsting beslöt sålunda år 1937 tillsätta en kommitté, benämnd Västerbottens industrikommitté, vilken skulle bestå av nio ledamöter, av vilka tre utgöra arbetsutskott. Ordf. är landshövding Rosén. Norrbottens läns landsting hade redan året därförut tillsatt en kommitté, benämnd landstingets industrikommitté, i vilken landshövding Hansén är ordf. Norrbottens läns landsting har slutligen 1939 tillsatt ytterligare en näringskommitté.

Även på statsmakernas initiativ ha de senaste åren utredningar pågått, som beröra viktiga Norrlandsfrågor. En av dessa utredningar är den s. k. Västernorrlandsutredningen, en annan 1936 års skogsutredning. Frågan har jämväl varit föremål bl. a. för jordbruksnämndens uppmärksamhet.

Västernorrlandsutredningen — officiellt »Sakkunniga för utredning rörande Västernorrlands läns försörjningsmöjligheter» — tillsattes den 16 april 1937. Ordförande har varit f. d. landshövding A. Wijkman, ledamöter agronom G. Eriesson, direktör G. Göransson, redaktör K. Mäler, avdelningschef E. Olsson, redaktör I. Österström samt (till den 21 december 1938) statsrådet G. Strindlund. Kommittén har 1939 slutfört sitt uppdrag, och dess slutbetänkande torde inom kort föreligga i tryck.

Kommittén har ingående redogjort för tillgången och konsumtionen av råvara för skogsindustrierna i Västernorrlands län. Vidare ha utretts möjligheterna att få till stånd ytterligare förädling av de nu frambringade skogsprodukterna samt möjligheterna att öka skogens avkastningsförmåga. Regeringen har anvisat medel för undersökning av möjligheterna för anläggning av ett finpappersbruk i länet. Denna undersökning verkställdes 1938 av särskild expert, som till de sakkunniga avlämnade P. M. rörande undersökningens resultat. Åt särskild sakkunnig inom socialdepartementet har vidare av regeringen uppdragits att verkställa undersökning rörande anläggning av en wallboardfabrik i Salsåker, Nordingrå socken. Föreningen Träkolsbriketter u. p. a., som tillkommit på initiativ av de sakkunniga, beviljades 1938 statsbidrag för utförande av en transportabel anläggning för tillverkning av träkolsbriketter och för försöksdrift m. m.

Under ledning av länets hushållningssällskap ha vidare systematiska inventeringar företagits i en rad socknar inom länet i syfte att få till stånd en allsidig utredning av jordbrukets tillstånd och behov. Primärmaterialet från dessa inventeringar har bearbetats av professor L. Nannesson i Upsala.

Den andra av de båda statliga utredningarna, 1936 års skogsutredning, tillsattes jäml. Kungl. Maj:ts beslut den 23 juli och 3 oktober 1936. Utredningsmän ha varit f. d. statsrådet G. Strindlund och statssekreteraren N. A. E. Malmfors jämte ett stort antal specialister.

Såsom direktiv för denna utredning gäller att betydelsen för jordbruket av ett lönande skogsbruk skall undersökas, att sambandet mellan dessa båda näringsgrenar skall granskas samt att det skall klarläggas, huruvida och på vad sätt statsmakerna kunna mildra verkningarna inom vårt land av en i framtiden inträffande konjunkturförsämring å den internationella marknaden för skogsprodukter. Genom utredningen skall i första hand belysas skogsbrukets samt den därpå grundade förädlingsindustriens betydelse ur försörjningssynpunkt. Avsättningsförhållandena för skogsprodukter

såväl inom som utom Sverige samt transportförhållandena och deras betydelse för avsättningen av skogens alster ha varit föremål för undersökning.

Skogsutredningen har avgivit åtskilliga utlåtanden och yttranden. Bland dessa må nämnas ett utlåtande den 2 december 1936 med förslag till åtgärder för åstadkommande av en förbättrad statistik rörande skogsproduktion och virkesuttag, ett betänkande den 25 november 1938 med förberedande undersökningar och uttalanden rörande skogsnäringen och statens förhållande till densamma samt ett betänkande den 26 november 1938 med undersökningar och förslag angående åtgärder för främjande av en ändamålsenlig virkesproduktion.

Det föreliggande problemet.

1939 års urtima riksdag har ansett förutsättningar föreligga för igångsättning av en järnindustri i Norrbotten och i anslutning till en kungl. proposition anvisat medel till ett statligt järnverk i Luleå. Oavsett huru man ser på järnverksfrågan är det emellertid uppenbart att en järnindustri i Norrbotten icke kan lösa Norrlandsproblemet i mera vidsträckt mening. Norrlandsbefolkningen är och förblir för sin försörjning väsentligt beroende av skogen och dess avkastning. Detta gäller främst den egentliga skogsbygden, där skogen genom sitt rotvärde vid försäljningar samt genom arbetsinkomst vid avverkningar, körningar och flottningar tillför befolkningen behövliga förtjänster, men även kustlandets industriområden, där folket är för sitt uppehälle beroende av de arbetsförtjänster, som framkomma vid skogsprodukternas förädling.

Denna ensidiga utformning av Norrlands näringsliv innebär betydande olägenheter. Olägenheterna framträda med styrka ej minst under en tid sådan som den nuvarande, då handelns normala vägar äro delvis spärrade och någon säkerhet icke gives för avsättning på utlandet av de svenska skogsprodukterna.

Svagheten i Norrlands näringspolitiska struktur yttrar sig emellertid ej endast i med internationella kriser sammanhängande fluktuationer i arbetstillgången. Därutöver kunna påvisas vissa långsamt skeende strukturförändringar inom skogsnäringen, vilka på längre sikt medföra allvarliga konsekvenser för befolkningens försörjningsmöjligheter.

Ett sådant strukturskede i Norrlands skogsbruk var massaindustriens genombrotts- och utvecklingsperiod under de tre första decennierna av detta århundrade. Stora förråd av virke av klenare dimensioner, vilka tidigare saknat värde, kunde då nyttiggöras. Medan sågverksindustrien, baserad på det grövre virket, drevs på samma sätt som tidigare, kunde avverkningar, körningar och flottningar utökas med virket till massaindustrien. Detta innebar ett mycket betydande tillskott till folkförsörjningen. Trots konjunkturväxlingarnas smärre variationer blev därför denna period ett betydelsefullt utvecklingsskede för det norrländska näringslivet.

Sedan åtskilliga år tillbaka befinna vi oss emellertid i ett helt annat strukturskede inom norrländskt skogsbruk. Långt före kriget och alldeles oavsett dagens situation inträdde på grund av den temporärt minskade

råvarutillgången en nedkrympning av träindustrin. Minskningen i råvarutillgången sammanhänger med att det norrländska skogsbruket av naturliga orsaker varit av i viss mån exploaterande art. Man har haft ett betydande förråd av gammal oväxtlig delvis tillbakagående skog att arbeta med. Sedan snart ett århundrade tillbaka har sågverksindustrin utnyttjat de grövre dimensionerna av detta naturförråd. De klenare dimensionerna av samma naturförråd ha, såsom nyss anförts, under de tre senaste decennierna kunnat användas inom massaindustrien. Därvid har även den för skogsvården betydande fördelen ernåtts, att beståndsvårdande genomhuggningar av de växtliga delarna av skogstillgångarna kunnat utföras.

I dessa allmänna förutsättningar för det norrländska näringslivet har efter hand en betydande ändring inträtt. Norrlands skogar växa av klimatiska och andra orsaker relativt sakta. Den i och för sig naturliga och nödvändiga exploateringen av de oväxtliga naturförråden av sågtimmer har därför ej kunnat utjämnas genom att yngre och klenare skog i samma takt utvuxit till timmerdimension. Vi stå sålunda nu i den situationen, att råvarutillgångarna av sågtimmer snabbt minska, medan det ännu dröjer åtskillig tid, innan de medelålders och yngre skogar, som efter hand dragits upp i de avverkade naturförrådens ställe, hinna växa ut till timmerdugliga dimensioner.

Statsmakterna ha hittills icke med tillbörlig energi angripit det problem, som uppkommit med det nya strukturskedet inom Norrlands skogsbruk. En utväg är givetvis att genom intensifierad skogsvård söka så snabbt som möjligt öka Norrlands virkesproduktion och därigenom skapa vidgade försörjningsmöjligheter inom skogsindustrierna. Men denna utväg har den svagheten, att dess verkningar framträda först småningom. I detta sammanhang må också några andra reflexioner göras. Alla torde vara ense om att staten å sina väldiga skogsarealer skall driva ett intensivt skogsbruk och söka åstadkomma största möjliga virkesproduktion. En annan fråga är, om staten på grundval av denna sin virkesproduktion skall uppträda som industriell företagare i stor skala eller om staten skall inskränka sig till att vara råvaruproducent, d. v. s. inrikta sin skogspolitik på att skapa och leverera råvaror till landets enskilda, träförädlade industrier. Någon klart genomförd princip för domänverkets handlande härutinnan har aldrig upplagts och tillämpats. Tidigare arbetade verket huvudsakligen efter den rent skogsproduktiva linjen, men vid olika tillfällen ha representanter för verket påyrkat även industriell rörelse. Socialiseringsnämnden uttalade på sin tid, att staten skulle anlägga rent företagsekonomiska synpunkter på domänverkets rörelse, d. v. s. tillgripa industriell verksamhet i den mån staten härigenom kunde ernå en företagsekonomisk vinst. Medan diskussionerna i ärendet pågått, har domänverket efter hand kommit att utöva en alltmer omfattande träindustri. Detta har emellertid icke i någon som helst mån föranletts av ett principiellt ståndpunktstagande utan, man skulle nästan kunna säga, av rena tillfälligheter.

För att emellertid återgå till de aktuella svårigheterna bör i första hand påpekas, att Norrlands näringsliv icke är och icke kan vara knutet enbart till skogen som förvärvskälla. Även jordbruket måste här beaktas. Jordbruk och skogsbruk äro särskilt i Norrland i utomordentlig grad beroende av varandra.

Den allra största delen av jordbrukarna kan ej hämta sin utkomst enbart från jordbruket utan är därjämte hänvisad till avkastningen från egen skog, där sådan finnes, och till förtjänstmöjligheter i arbete för skogsindustrien. Denna är å sin sida beroende av tillgång på jordbruksbefolkningens arbetskraft för avverkningar, flottningar och skogsvårdsåtgärder samt av den råvara, som från enskilda skogsägare utbjudes till salu. Ju större denna jordbruksbefolkning är, desto bättre för industrien, och ju livaktigare denna industri är, desto bättre för jordbrukarna.

Statens intresse för Norrland bör därför främst utmynna i ett stöd till dess jordbruk. Detta stöd bör taga sig uttryck i kraftiga anslag för nyodlingar, för bostads- och ladugårdsförbättringar, för kommunikationer och för ökad vård av enskilda skogar. Under de senaste årtiondena har sakkunskapen uppvisat, att en betydande utveckling av jordbruket även i övre Norrland icke är en chimär utan är grundad på naturliga förutsättningar. Än vidare kan och bör staten, där arbete tilläventyrs skulle tryta, bereda sådant genom ökade skogsvårdsarbeten å kronans marker.

En intensiv skogsvård kunde naturligtvis bidra till en ökning av den totala virkestillgången. Men övergången kan bli svår för industrien och därmed även för jordbruksbefolkningen genom minskade arbetsförtjänster. Så mycket viktigare är att i tid trygga denna befolknings tillvaro genom att höja avkastningen från dess jordbruk. Detta kan ske på flera sätt. Man bör eftersträva, att uppdelningen av hemmanen i största utsträckning begränsas. Men de av sönerna, som ej få övertaga jordbruket, måste ha sysselsättning på annat håll. Därför bör t. ex. hantverket i Norrland få en starkare ställning och stödjas av statsmakterna i verksammare former än hittills skett. Yrkesundervisningen bör vidare stödjas och utvecklas. Åtgärder böra ytterligare vidtagas för att de små odlade arealerna kunna utökas till större brukningsdelar. Oftast ha ägolotterna odlingsbar jord att tillgå, men av ekonomiska skäl orka ej brukarna med att odla jorden. I andra fall saknas odlingsbar jord, och då bör möjlighet skapas att få förvärva sådan på billiga och lämpliga villkor.

Det finns otvivelaktigt möjligheter att ge uppehälle åt den särskilt i övre Norrland hastigt växande befolkningen, även utöver vad nuvarande näringsliv kan ge. Men dessa möjligheter ha hittills icke tillräckligt tillvaratagits. Vad industrien beträffar kan pekas på en sådan sak som t. ex. möjligheterna i Norrland för en kemisk-teknisk industri, mindre exporthetonad än träindustrien men grundad på dess avfallsprodukter. Man har en känsla av att hittills både det ena och det andra undersökts och att ofta värdefulla uppslag framkommit. Men det har saknats en sammanhållande kraft, ett organ för

handling och samordning av de olika försöken att främja det norrländska näringslivet. Ett sådant organ borde med snaraste skapas, såväl med tanke på dagens läge som på morgondagens, då man måste räkna med att förutsättningarna för Norrlands ekonomiska liv genom kriget kunna komma att ändras.

Som ledamöter i detta organ, förslagsvis benämnt *Norrlandskommissionen*, böra ingå framstående fackmän samt kännare av Norrland, dess behov och möjligheter. För vinnande av garanti, så långt möjligt, för snabbhet och effektivitet i kommissionens arbete bör personvalet ske med hänsyn tagen uteslutande till vederbörandes lämplighet för uppdraget samt vilja och möjlighet att i erforderlig utsträckning ägna sig åt detsamma. Erfarenheterna från vissa tidigare kommittéutredningar understryka vikten härav. Kommissionen skall ha till uppgift att uppgöra planer, meddela råd och anvisningar samt genom utredningar och förslag förbereda eller stimulera till åtgärder för det norrländska näringslivets förkovran i främsta rummet beträffande jordbruket och skogsskötseln, näringslivets differentiering samt utbyggandet av småindustrien och hantverket. Härvid bör kommissionen stå i nära kontakt med den enskilda företagsamheten samt med uppmärksamhet följa den allmänna utvecklingen på de områden, som äro föremål för dess verksamhet, såväl inom landet som i utlandet. Kommissionen skall givetvis icke, i anslutning till det anförda, i sitt förhållande till det enskilda näringslivet tilläggas några kontrollerande uppgifter eller dispositiva befogenheter.

Kostnaderna för kommissionens verksamhet kunna naturligen först efter närmare prövning genom Kungl. Maj:ts försorg beräknas; för budgetåret 1940—41 torde ett förslagsanslag på 25 000 kronor böra anvisas.

Med stöd av vad sålunda anförts hemställa vi,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om tillsättandet av en kommission med uppgift att enligt ovan antydda riktlinjer vidtaga åtgärder för det norrländska näringslivets förkovran; samt

att riksdagen till bestridande av kostnaderna för kommissionens verksamhet för budgetåret 1940—41 måtte anvisa ett förslagsanslag å 25 000 kronor.

Stockholm den 22 januari 1940.

Gustaf Velander.

J. B. Johansson.

C. Fr. Carlström.

Ivar Öman.

William Nisser.

Torsten Caap.

Ivar Ekströmer.

Nils Holmström.

Harald Nordenson.

Nils Gabrielsson.

Carl Sundberg.

A. O. Frändén.

G. A. Björkman.

Leon. Hagström.

Lennart Bondeson.

Axel Mannerskantz.